

مقاله پژوهشی: طراحی الگوی اطلاع‌رسانی قانون‌گذاری در دولت الکترونیک

20.1001.1.24234621.1401.12.47.9.1

مرتضی فرش‌چی، نجلا حریری، آداریوش مطلبی، آو محمدرضا عباسی فرد^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۶

چکیده

اطلاع‌رسانی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های شفافیت در قانون‌گذاری به حساب می‌آید. لازمه قانون‌گذاری شفاف، رعایت اصول حقوق دسترسی سریع و آسان ذی‌نفعان به اطلاعات موجود در نزد نهادهای قانون‌گذار است. ذی‌نفعان (حقیقی و حقوقی) برای مشارکت در قانون‌گذاری باید از روند وضع قوانین و اطلاعات وابسته آن‌ها آگاهی کامل داشته باشند. فقدان شفافیت از عوامل اصلی بروز فساد و افزایش آن در کشورهاست. هدف از پژوهش حاضر طراحی الگوی اطلاع‌رسانی قانون‌گذاری از طریق دولت الکترونیک است. شاخص‌ها از ادبیات داخلی و بین‌المللی استخراج شدند (۱۰ شاخص: مکانیسم افزایش وضوح قوانین و مقررات؛ لزوم ارتقای مشارکت ذی‌نفعان در قانون‌گذاری و...) و برای کدبندی محتوای مصاحبه‌ها (۲۰ مصاحبه با خبرگان قانون‌گذاری، سیاست‌گذاری و علوم ارتباطات) از روش تحلیل مضمون و نرم‌افزار MAXQDA بر اساس راهبرد نظریه داده‌بنیاد استفاده شد و از این مرحله به بعد فرآیند کدگذاری توصیفی و تفسیری شاخص‌های استخراج‌شده، آغاز گردید. ضمن کدگذاری، مقوله‌ها شناسایی شدند که به استخراج الگوی پژوهش کمک کرد. پس از تحلیل محتوا، ۴۸ مفهوم شناسایی و در قالب ۱۰ مقوله جمع‌بندی شدند و مبنای طراحی الگو قرار گرفتند. پس از طراحی الگو، الگوی نهایی با نرم‌افزار AMOS طراحی و آزمون شد و اصلاحات لازم در آن انجام گرفت. در الگوی نهایی، روابط در سطح معناداری ۰/۰۰۱ مورد پذیرش قرار گرفت.

کلیدواژه‌ها: اطلاع‌رسانی، شفافیت، مشارکت، قانون‌گذاری، دولت الکترونیک.

۱. دانشجوی دکتری رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. *نویسنده مسئول، استاد گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: nadjlahariri@gmail.com

۳. دانشیار دانشکده علوم انسانی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرری، ایران.

۴. استادیار دانشکده حقوق، هیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

اگر شفافیت در قانون‌گذاری وجود داشته باشد، افراد باید توضیح دهند که فرآیند تصمیم‌گیری آن‌ها چگونه است و ذی‌نفعان باید اطمینان حاصل کنند که هیچ مانعی برای انتقال اطلاعات به آن‌ها وجود ندارد. سیستم‌های شفاف روش‌های خاصی برای تصمیم‌گیری با کمک عقل سلیم و کانال‌های ارتباطی بین ذی‌نفعان دارند. حکمرانی روشن مشخص می‌کند که چه کاری انجام می‌شود، چگونه و چرا انجام می‌شود و از چه استانداردهایی برای تصمیم‌گیری استفاده می‌شود (ضمیری و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۸۵).

«سازمان بین‌المللی شفافیت»^۱ در تعریف شفافیت این‌گونه بیان می‌کند: «شفافیت اصلی است که افراد بتوانند از تصمیمات اداری، معاملات تجاری و امور خیریه‌ای که زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد نه فقط از اصل موضوع، تعداد موضوع‌ها و از شیوه‌های تصمیم‌گیری آن‌ها مطلع گردند؛ بلکه وظیفه و تکلیف مستخدمان دولتی و مدیران دولتی این است که رفتار آنان قابل رؤیت، قابل پیش‌بینی و قابل درک باشد» (هود و هیلد، ۲۰۰۶: ۲۳۳).

در سیاست‌های کلی نظام اداری ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (۳۱ فروردین ۱۳۸۹)^۲ برخی از این اصول مورد اشاره قرار گرفته‌اند. در بند سیزدهم در زمینه قوانین و مقررات اداری اصولی پیشنهاد شده است که عبارتند از عدالت محوری، شفافیت و به روزرسانی در تنظیم و بازنگری قوانین و مقررات اداری؛ همچنین در بند ۹ سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری ابلاغی از سوی معظم له (۶ مهر ۱۳۹۸)^۳ رعایت اصول قانون‌گذاری و تعیین سازوکار انطباق با لوایح و طرح‌های قانونی بر اساس قابل اجرا بودن قانون و قابلیت سنجش اجرای آن، تمرکز بر نیازهای واقعی، شفافیت و عدم ابهام، استحکام در ادبیات و اصطلاحات حقوقی، بیان شناسه تخصصی هر یک از لوایح و طرح‌های قانونی و

۱. سازمان بین‌المللی شفافیت در سال ۱۹۹۴ با هدف اشاعه اطلاعات و آگاهی برای مبارزه با فساد اداری، افزایش شفافیت در فعالیت‌های مالی دولت شروع به فعالیت کرد (www.transparency.org).

۲. Hood, Christopher & Heald, David.

۳. <https://www.leader.ir/fa/content/6689/www.leader.ir>

۴. <https://www.leader.ir/fa/content/23574/www.leader.ir>

دلیل پیشنهاد آن بر اساس نظرات کارشناسی و ارزیابی تأثیر آن، ثبات، دورنمای بلندمدت و ملی، تطابق قوانین و عدم تغییر یا اصلاح ضمنی آن‌ها بدون ذکر شناسه تخصصی، جلب مشارکت حداکثری مردم، ذی‌نفعان و نهادهای قانونی، بخش خصوصی و صنفی در روند قانون‌گذاری و عدالت‌محوری در قوانین و پرهیز از تبعیض ناروا، عمومیت قانون و شمول و جامعیت آن و پرهیز از استثنائات قانونی تا حد امکان این اصول کم‌وبیش در قوانین اداری و احکام دادگاه‌های تخصصی اداری مورد استناد قرار گرفته است؛ اما در تنظیم و بازنگری قوانین موردنظر دستگاه‌های اداری کشور به‌طور کامل و به‌عنوان یک نظام منسجم نبوده است.

پژوهش حاضر حاصل واکاوی علمی پیرامون شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر شفافیت اطلاع‌رسانی قوانین در دولت الکترونیک است تا بتوان با استفاده از این واکاوی در مسیر اجرای حکمرانی خوب قدم برداشت. با عنایت به این نکته که تاکنون در زمینه ارائه الگوی اطلاع‌رسانی قوانین در دولت الکترونیک، بررسی جامعی صورت نگرفته، دغدغه اصلی پژوهشگر، طراحی وضع مطلوب شفافیت اطلاعات قوانین در ایران و در نهایت ارائه الگو با توجه به بند ۱۸ سیاست‌های کلی نظام اداری، ابلاغی مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۸۹/۱/۳۱: «شفاف‌سازی و آگاهی‌بخشی نسبت به حقوق و تکالیف متقابل مردم و نظام اداری با تأکید بر دسترسی آسان و ضابطه‌مند مردم به اطلاعات صحیح» است.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

الف) پیشینه‌شناسی تحقیق

به‌طور کلی مفهوم شفافیت در فرآیند قانون‌گذاری ماهیت گسترده‌ای دارد و چنین مطالعاتی تنها بسیاری از اصول اساسی شفافیت را در نظر می‌گیرند. نتایج تحقیقات در جهان نشان می‌دهد که بسیاری از دولت‌ها از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌ویژه سیستم‌های شفافیت موفق به افزایش شفافیت، بهبود پاسخگویی عمومی و جلب اعتماد بیشتر ذی‌نفعان شده‌اند.

بررسی منابع داخلی نشان می‌دهد که هیچ تحقیقی در خصوص اطلاع‌رسانی قوانین در دولت الکترونیک صورت نگرفته است؛ اما تعداد محدودی مطالعه در مورد مشارکت ذی‌نفعان در فرآیند قانون‌گذاری بدون ذکر نحوه ارتباط با قانون‌گذاران انجام و در بعضی از نمونه‌ها به صورت موضوعی بدیهی از آن گذر شده است.

۱. تحقیقات داخلی

نرگسیان و جمالی (۱۳۹۸) در تحقیقی با عنوان «وضعیت شفافیت در سازمان‌های حاکمیتی ایران» در یک پژوهش میدانی و پیمایشی با توجه به سطوح وزارت‌خانه‌ها در قانون مدیریت خدمات کشوری ایران و رتبه و بسایت‌های آن‌ها به روش سرشماری، وضعیت شفافیت ۱۸ وبسایت وزارت‌خانه‌های ایران به وسیله یک بازبین سه‌بعدی با ۴۰ پرسش مورد بررسی و ارزیابی قرار دادند. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که وبسایت وزارت‌خانه‌هایی که در دسته امور حاکمیتی قرار دارند از شفافیت کمتری برخوردارند؛ همچنین وبسایت‌هایی که رتبه بهتری در کشور ایران دارند از شفافیت بیشتری برخوردارند.

محسنی و دیگران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیل حقوقی نسبت‌سنجی حق دسترسی عموم به اطلاعات با تحقق حقوق شهروندی با تأکید بر نظام حقوقی ایران» با اشاره به حق دسترسی شهروندان به اطلاعات به عنوان یکی از اصول بنیادین حکومت‌های دموکراتیک نشان دادند که شناسایی و تضمین حق مزبور با گسترش سریع شبکه‌های اجتماعی به یکی از مهم‌ترین مصادیق تحقق حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران تبدیل شده که با وجود تصویب قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات در سال ۱۳۸۸ تاکنون ضمانت اجرایی خاصی برای آن اندیشیده نشده است و نقاط ضعفی مانند ابهام و اجمال در تعاریف و مفاهیم، فقدان تشکیل کمیسیون موضوع ماده ۱۸ از عوامل عدم تحقق حق مزبور است.

۲. تحقیقات خارجی

هالیر، روزندورف و ریلند^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «شفافیت، اعتراض و ثبات دموکراتیک» به این موضوع پرداختند که حکومت دموکراتیک تا زمانی حفظ می‌شود که همه بازیگران ذی‌ربط در نظام سیاسی از قوانین نهادی بازی پیروی کرده و نهادهای دموکراتیک بتوانند خود را به‌طور عملی به منصفه ظهور برسانند. این تحقیق با بررسی نقش شفافیت در حمایت از تعادل دموکراتیک ایالات متحده آمریکا نشان داد که شفافیت، عملکرد انتخابات را بهبود می‌بخشد، سیاست‌های شفاف به‌طور مؤثرتر مشکلات انتخاب نامطلوب را بین مردم و حاکمانشان برطرف می‌کند، شفافیت، رضایت مردم از دموکراسی را افزایش می‌دهد و چالش‌های نظم دموکراتیک را مهار می‌کند. این تحقیق نشان داد که شفافیت با کاهش احتمالی فروپاشی دموکراتیک و نیز حذف نامنظم رهبران دموکراتیک همراه بوده و نیز قانون دموکراتیک را تثبیت می‌کند.

روئلوفس^۲ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «شفافیت و بی‌اعتمادی: چه کسی یا چه چیزی باید شفاف‌سازی شود؟» به مطالعه ادعای دولت راست‌گرای نیجریه پرداخت که با شعار «دولت هیچ چیز را پنهان نمی‌کند» روی کار آمده است. تجزیه و تحلیل سیاست‌های سطح ملی و ملی در نیجریه نشان داد که دولت همیشه یک جزء اصلی اطلاعاتی را حفظ می‌کند و از افشا و شفاف‌سازی آن خودداری می‌کند. مطالبات مردمی برای شفافیت، این عقیده را ابراز می‌کند که نه تنها داده‌ها باید شفاف شوند بلکه این شفافیت در شبکه‌های اجتماعی که سیاست‌مداران در آن قرار گرفته‌اند نیز باید وجود داشته باشد.

ب) مبانی نظری

شفافیت

«شفافیت» مصدر اسمی «شفاف» است و در فرهنگ فارسی عمید به هر چیزی ظریف و نازک اطلاق می‌شود که اشیای دیگری در پشت آن نمایان است (عمید، ۱۳۷۸: ۸۴۸)؛ در ضمن

1Hollyer, J. R.. B. P. Rosendorff & J. R. Vreeland.

2Roelofs, P.

به معنای نازکی، درخشندگی و تابناکی بیان شده است (معین ۱۳۶۰: ۶۲۰). شفافیت در برابر رازداری و پنهان‌کاری استفاده می‌شود؛ به عبارت ساده‌تر هر چیزی که از دید عموم پنهان نباشد به معنای شفافیت است. در این زمینه امانوئل کانت،^۱ به‌طور خلاصه شفافیت را آزمونی برای مشروعیت معرفی کرده است: «اعمالی که با حق دیگران ارتباط دارد، اگر اصل پایه‌ایشان اجازه در منظر عموم قرار گرفتن را ندهد ضد حق و قانون است» (چمبرز، ۲۰۰۴: ۲۳).

آزادی اطلاعات

برای رسیدن به آرمان‌های شفافیت، راه‌های عملی مختلفی ابداع شده است که یکی از آن‌ها تضمین آزادی اطلاعات برای شهروندان است. این به معنای آزادی دسترسی به اطلاعات در دسترس عموم در مؤسسات عمومی و برخی مؤسسات غیردولتی است (انصاری، ۱۳۸۶: ۲۰۶). فقدان آزادی اطلاعات و فرار از به رسمیت شناختن آن به دلیل فرهنگ رازداری در بسیاری از دولت‌های جهان است (انصاری، ۱۳۸۶: ۱۵۱)؛ البته مفهوم شفافیت و آزادی اطلاعات اغلب با هم اشتباه گرفته می‌شوند؛ از سوی دیگر شفافیت معنای گسترده‌تری نسبت به آزادی اطلاعات دارد.

سامانه اطلاع‌رسانی

سیستم‌های سازمانی، فنی، اجتماعی و رسمی هستند که برای جمع‌آوری، پردازش، ذخیره و توزیع اطلاعات طراحی شده‌اند؛ به همین دلیل این سامانه‌ها نه تنها به‌عنوان یک پایگاه داده، نرم‌افزار و سخت‌افزار بلکه به‌عنوان یک سیستم بزرگ‌تر مورد توجه قرار می‌گیرند که با استفاده و مدیریت آن می‌توان به راحتی کلیه امور دستی و دستگاهی را مدیریت و سیستم‌های ارتباطی را تفسیر کرد (حمیدی‌زاده، ۱۳۹۴)؛ با این حال این اصطلاح در معنای وسیع خود به هر وسیله‌ای برای برقراری ارتباط بین افراد اشاره دارد؛ همچنین گاهی اوقات فقط برای اشاره به نرم‌افزار مورد استفاده برای اجرای یک پایگاه داده رایانه‌ای یا

1 Kant, Immanuel.

2 Chambers, Simone.

برای ارجاع به یک رایانه دیگر استفاده می‌شود. از سامانه‌های اطلاع‌رسانی برای مطالعه علمی، دقیق و واقع‌بینانه شبکه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری که افراد و سازمان‌ها از آن‌ها برای جمع‌آوری، ایجاد و توزیع اطلاعات استفاده می‌کنند استفاده می‌شود. هدف هر نظام ارتباطی، پشتیبانی از عملیات، مدیریت و تصمیم‌گیری و به معنای وسیع‌تر، کاهش عمر خدمات است (حمیدی‌زاده، ۱۳۹۴).

انتشار اطلاعات سازمانی

از یک دیدگاه، شفافیت را می‌توان به بخش‌های بسیار مهم تقسیم کرد؛ یکی این‌که چه اطلاعاتی باید ارائه کنیم؟ دیگری نحوه دادن این اطلاعات است. بحث این است که چه اطلاعاتی باید ارائه شوند؛ اما نحوه ارائه اطلاعات مورد بحث قرار نگرفته است. پنج سطح مختلف از انتشار داده‌ها در «جدول شماره ۱» تعریف شده است:

جدول شماره ۱: سطوح انتشار اطلاعات و داده (اندیشکده شفافیت برای ایران، ۱۳۹۵)^۱

نمونه قالب‌ها	نکات و ویژگی‌های اصلی	عنوان سطح انتشار	کیفیت انتشار داده
PDF, JPEG, PNG	صرفاً قابلیت خوانش انسانی	قالب‌های تصویری	★
DOC, HTML	قابلیت کپی‌برداری و جست‌وجو توسط انسان	قالب‌های متنی	★★
XLS, CSV, XML	قابلیت خوانش و پردازش انسان و نیز ماشین	قالب‌های مشترک	★★★
API (JSON)	قالب‌هایی با قابلیت پردازش و فراخوانی	امکان فراخوان ماشین	★★★★
API + Linked Data	تکمیل جورچین دادگان موضوع در ارتباط با دیگر داده‌های موجود	رعایت استانداردهای داده متصل	★★★★★

با این تعریف، اطلاعات غیر دیجیتال یا اطلاعات موجود در فرمت‌هایی مانند PDF یا عکس‌های ردوبدل شده، داده‌های استاندارد نیستند. برای استانداردسازی داده‌ها فرمت‌های خاصی تعریف شده‌اند که داده‌ها را به قالب‌هایی (زبان‌هایی) تبدیل می‌کنند که امکان فعالیت ماشینی و برنامه‌ریزی شده روی داده‌ها را فراهم می‌کنند. کیفیت اکثر اطلاعات ارائه‌شده در کشور دارای رتبه‌بندی سطح یک هستند و برخی ۲ یا ۳. این در حالی است که استانداردهای کیفیت اطلاعات در جهان به سرعت در حال بهبود است. بسیاری از کشورها زیر سطح ۳ را شفاف نمی‌دانند، برخی زیر ۴ و برخی فقط سطح ۵ (مانند انگلستان).

نمونه‌ای از الگوهای بین‌المللی ارزیابی شفافیت پارلمان‌ها

بیانیه پارلمان بازاد^۱ ۳۰ آوریل ۲۰۱۲ در واشنگتن به میزبانی مؤسسه‌های دموکراتیک ملی،^۲ بنیاد سان‌لایت^۳ و شبکه شفافیت قانون‌گذاری آمریکای لاتین^۴ با تجمع گروه‌های ناظر بر پارلمان^۵ از ۳۸ کشور جهان با هدف افزایش دسترسی عموم به اطلاعات پارلمانی برای افزایش نظارت بر عملکرد، افزایش شفافیت و بهبود عملکرد پارلمان‌های جهان نوشته شده است و به امضای این ۳۸ کشور رسیده است. تاکنون بیش از ۱۴۰ گروه مردم‌نهاد و سازمان‌های ناظر بر پارلمان از بیش از ۷۰ کشور جهان از این بیانیه حمایت کرده‌اند. این بیانیه از ۱۱ ژوئن تا ۳۱ جولای ۲۰۱۲ برای نظردهی عموم مردم به صورت آزاد در اینترنت قرار گرفت و نهایتاً نسخه نهایی بیانیه در کنفرانس جهانی پارلمان الکترونیک^۶ که در رم برگزار شد در روز بین‌المللی دموکراسی^۷ در تاریخ ۱۵ دسامبر ۲۰۱۲ منتشر شد. این بیانیه تاکنون به بیش از ۲۰۰ زبان زنده دنیا ترجمه شده است؛ این بیانیه شامل چهار مؤلفه اصلی است که خود شامل شاخص‌های بسیاری است. این چهار مؤلفه اصلی عبارتند از:

1 Declaration on Parliamentary Openness (<https://openingparliament.org/declaration/>)

2 National Democratic Institute.

3 Sunlight Foundation.

4 Latin American Legislative Transparency Network.

5 Parliamentary Monitoring Organizations.

6 World e-Parliament Conference.

7 International Day for Democracy.

- ترویج و ترفیع فرهنگ شفافیت؛
- شفاف‌سازی اطلاعات پارلمان؛
- تسهیل دسترسی به اطلاعات پارلمانی؛
- توانمندسازی امکان ارتباطات الکترونیکی برای دسترسی به اطلاعات پارلمانی.
- این بیانیه در واقع یک مرجع رسمی و یک الگو برای ارزیابی پارلمان‌های کشورهای مختلف است و مدل‌های ارزیابی زیادی مبتنی بر این بیانیه نوشته شده و اجرا شده است؛ به همین دلیل شاید این بیانیه خود مدل ارزیابی پارلمان‌ها نباشد چراکه بسیاری از شاخص‌های معرفی شده در این بیانیه کمی نیستند و به راحتی قابل ارزش‌گذاری در پارلمان‌ها نیستند؛ ولی این بیانیه یک مرجع مفهومی برای باقی مدل‌های ارزیابی پارلمان‌هاست (انديشکده شفافیت برای ایران، ۱۳۹۵).^۱

شاخص‌های اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات مطرح شده در متون و منابع

قانون‌گذاری به‌عنوان رویکردی جدید به دنبال ارتقای سبک مدیریت دولت در تصمیم‌گیری کلی در دو سطح کمی و کیفی است. در این رویکرد مهم نیست که دولت تا چه اندازه می‌تواند در امور جامعه دخالت کند بلکه هر جا که قوانین و اسناد بالادستی اجازه می‌دهد باید با در نظر گرفتن همه اصول تنظیم، مقرراتی تهیه و تصویب کند. در نظام‌های دولتی با بهره‌مندی از شفافیت، دولت مدیریت امور جامعه را به مردم محول می‌کند و به‌عنوان ناظر از راه دور، روابط اجتماعی را به‌صورت موردی رصد و تنظیم می‌کند؛ در واقع دولت جز در مواردی که منافع عمومی در میان باشد مقرراتی را تهیه و تصویب نمی‌کند. اصل برتری مصالح عمومی ایجاب می‌کند که دولت جز در مواقع ضروری قانون وضع نکند، بلکه مقررات زائد را نیز لغو کند. پایبندی دولت به اصول تنظیم خوب، ضامن کارآمدی، مبارزه با فساد و توسعه عرصه‌های مخالف جامعه است که با در نظر گرفتن الگوی بومی می‌تواند اهداف قانون اساسی را نیز پوشش دهد.^۲

1 <https://tp4.ir/?p=1159>

۲. سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری (۱۳۹۸/۷/۶) - <https://www.leader.ir/fa/content/23574/www.leader.ir>

اصل دسترسی به مقررات‌گذاری: اصل دسترسی به مقررات و حق آگاهی از آن‌ها از جمله اصول شکلی مقررات‌گذاری خوب به شمار می‌آیند. این اصل با حق دسترسی به اسناد اداری شبیه است اما در موضوع با یکدیگر متفاوتند. حق مردم به دسترسی و تکلیف مسئولین به اطلاع‌رسانی مقررات وضع‌شده، باعث شده است که اعمال‌کننده این حق، نیازی به توجیه اقدام خود نداشته باشد ولی نقض‌کننده تکلیف باید دلیل امتناع خود از ادای آن را ارائه کند. اصل دسترسی همچون دیگر اصول، دارای استثنائاتی است که مهم‌ترین آن حفظ امنیت ملی در زمینه اسناد و اطلاعات عمومی است. اگرچه اطلاعات اشخاص خصوصی از جمله این استثنائات به شمار می‌آیند اما قانون‌گذار برای حفظ منافع و مصالح ملی از قبیل جلوگیری از فرار مالیاتی، حق دسترسی به اطلاعات شخصی اشخاص را در چهارچوب قوانین پذیرفته است.^۱

اصل مشارکت مردمی در مقررات‌گذاری: مردم‌سالاری دینی یکی از مبانی جمهوری اسلامی ایران است که بر اساس آن مردم باید در تمشیت امور فردی و اجتماعی خود مشارکت کنند. اصل مشارکت مردمی در مقررات‌گذاری از جمله اصولی که ثمرات فراوانی در عرصه مدیریت دولت‌ها از جمله افزایش پاسخگویی دولت نسبت به نیازهای مردم، تسهیل جریان اطلاعاتی بین دولت و جامعه محلی، افزایش روحیه انتقادپذیری دولت و همراهی مردم در اجرای قوانین و مقررات را به همراه داشته است و در قالب شیوه‌های گوناگونی از جمله مشورت و تحقیق عملی به کار گرفته شده است. سازمان‌های فنی و اصناف، مشارکت بخش خصوصی با دولت، شوراهای شهر و روستا، شورای گفت‌وگو در قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار از جمله مواردی است که در کنار شیوه‌های غیرمستقیم مشارکت مردمی در امر مقررات‌گذاری به چشم می‌خورند. مشارکت مردم در مقررات‌گذاری ثمرات متعددی دارد که مفهوم خوب بودن، زاینده همین ثمرات است. آگاهی از نیازمندی‌های مردم، تسهیل جریان اطلاعات میان مسئولان و مردم، الزام به

۱. قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۸/۱۱/۶) - <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/780303>

پاسخگویی، همراهی جامعه در اجرای مقررات و... از جمله مواردی است که می‌توان به‌عنوان نتایج مشارکت مردم در مقررات‌گذاری نام برد. سازگاری و پاسخگویی در محدوده زمانی معقول از جمله مبانی اصل سرعت و روزآمدی در مقررات‌گذاری خوب است که در بندهای ۱۱ و ۱۳ سیاست‌های کلی نظام اداری به آن اشاره شده است. این اصل در حوزه اقتصاد و مواردی که دچار تغییر و تحولات سریع هستند از اهمیت زیادی برخوردار است.^۱

جدول شماره ۲: شاخص‌های اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات (مطرح شده در متون و منابع)

ردیف	شاخص‌ها	منابع
۱	ارتقای مشارکت ذی‌نفعان (مردم، نخبگان، مؤسسات و نهادها)	قانون ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد (۱۳۹۰/۸/۷)
۲	اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	سیاست‌های کلی نظام در بخش شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای (۱۳۷۷/۷/۱۱)
۳	مکانیسم افزایش وضوح قوانین و مقررات (روزآمدی، سرعت و عدم ابهام)	سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری (۱۳۹۸/۷/۶)
۴	موانع انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات قانون‌گذاری	قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۸/۱۱/۶)
۵	استقرار سامانه‌های اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	برنامه توسعه و کاربرد فناوری ارتباطات و اطلاعات (۱۳۸۱/۴/۹)
۶	به حداقل رساندن فساد	قانون ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد (۱۳۹۰/۸/۷)
۷	تحقق مردم‌سالاری	برنامه پنج‌ساله توسعه ج.ا.ایران (۱۳۸۹/۱۰/۱۵)
۸	نظارت همگانی	طرح تکریم مردم و جلب رضایت ارباب‌رجوع در نظام اداری (۱۳۸۱/۱/۲۵)
۹	پاسخگویی	سیاست‌های کلی نظام اداری (۱۳۸۹/۲/۱)
۱۰	افزایش اعتماد عمومی	سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری (۱۳۹۸/۷/۶)

۱. سیاست‌های کلی نظام اداری (۱۳۸۹/۱/۳۱) - <https://www.leader.ir/fa/content/6689/www.leader.ir>

قانون ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد (۱۳۹۰/۸/۷) - <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/802617>

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر مطالعه‌ای آمیخته است و راهبرد مورد استفاده در این پژوهش در بخش کیفی، نظریه زمینه‌ای و در بخش کمی پیمایشی تحلیلی است. اندیشه استفاده از این راهبرد به کاربرد آن بازمی‌گردد. از آنجاکه هدف این پژوهش «طراحی الگوی اطلاع‌رسانی قانون‌گذاری در دولت الکترونیک» است استفاده از یک روش‌شناسی آمیخته که بتواند با اتخاذ رویکردی اکتشافی و با توجه به تفاسیر کنشگران از لایه‌های پنهان این پدیده پرده بردارد، انتخابی عاقلانه به نظر می‌آید. این پژوهش از نظر مخاطب استفاده از نتایج، کاربردی است؛ چراکه به ریشه‌یابی مشکل اطلاع‌رسانی قوانین در دولت الکترونیک و ارائه الگو و راهکارهایی برای بهبود شفافیت می‌پردازد. فرآیند انجام پژوهش بدین صورت بوده است که ابتدا به منظور دستیابی به مقوله‌های مرتبط با اطلاع‌رسانی قوانین در دولت الکترونیک، مطالعه مستندات و مدارک موجود صورت می‌گیرد؛ سپس از طریق کسب دانش از طریق همان بررسی و مطالعه تلاش می‌شود تا فهم کافی از موضوع به دست آید. پس از انجام این مرحله با اتکا به مدارک و مستندات علمی، مطالعات گسترده‌ای برای تعیین عوامل پژوهش سازماندهی می‌شود. هرچند تجربه‌های مرتبط سایر کشورها در خصوص شفافیت اطلاعات در نظام اداری است؛ اما پژوهشگر سعی می‌کند تنها عوامل مرتبط و همگون با ساختار نظام اداری ایران را به عنوان متغیرهای پژوهش انتخاب کند.

داده‌های این تحقیق بر اساس مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، رودرو با طرح پرسش‌هایی بین ۳۰ تا ۱۲۰ دقیقه با ۲۰ نفر از اعضای هیئت علمی با ویژگی‌های «سابقه فعالیت اجرایی و عملیاتی، تألیف یا تدریس در زمینه قانون‌گذاری» از فروردین ماه تا تیرماه ۱۴۰۰ جمع‌آوری شده است. از مصاحبه هشتم به بعد تکرار در اطلاعات مشاهده شد. برای اطمینان، مصاحبه با ۱۲ نفر دیگر از اعضای هیئت علمی ادامه یافت. تکرار در داده‌ها بیانگر اشباع نظری بود. فرآیند یکپارچه‌سازی و اصلاح این نظریه با کمک تکنیک‌هایی شامل گفتن یا نوشتن سیر یک داستان، استفاده از نمودارها، تنظیم و مرور یادداشت‌ها و استفاده از نرم‌افزار رایانه‌ای مناسب بود که در این پژوهش نرم‌افزار MAXQDA استفاده شد. با

شکل‌گیری طرح نظری، تئوری پالایش و اضافات هرس شدند و مقوله‌های ناپورده پر شدند.

به‌منظور گردآوری داده‌ها و آزمون مدل طراحی‌شده، پرسشنامه‌ای محقق ساخته با ۴۸ گویه با بهره‌گیری از مؤلفه‌ها و شاخص‌های مستخرج از مطالعه دلفی برای تعیین میزان اهمیت مؤلفه‌ها و شاخص‌ها از دیدگاه کارشناسان عالی دارای سابقه کار در سازمان‌های دولتی و همچنین دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر که در پست‌های مدیریتی مشغول انجام وظیفه هستند تهیه و توزیع شد؛ همچنین گویه‌های آن بر پایه طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) تنظیم شد. برای تعیین حجم نمونه از قانون راسکو (ده برابر متغیرهای مورد مطالعه) استفاده شد (سکاران، ۱۳۸۰: ۳۳۴). با توجه به تعداد متغیرها در پرسشنامه نهایی که ۱۰ متغیر مورد سنجش قرار گرفت، تعداد حداقل نمونه ۱۰۰ نفر برآورد شد و به‌منظور اطمینان از قابلیت تعمیم داده‌ها و کاهش ریسک عدم بازگشت پرسشنامه، تعداد ۱۵۰ پرسشنامه توزیع شد. در نهایت ۱۱۲ پرسشنامه گردآوری و برای تحلیل‌های و آزمون مدل معادلات ساختاری تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

الف: یافته‌های تحقیق

در این بخش ابتدا مشخصات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان و پاسخگویان به پرسشنامه و سپس کدهای باز به همراه مقوله‌های استخراج‌شده از مصاحبه‌های رودرو و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA در قالب جداول شماره ۳، ۴ و ۵ ارائه شده‌اند.

جدول شماره ۳: آمار جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

مرتبه علمی			زمینه فعالیت در حوزه قانون‌گذاری		
استاد	دانشیار	استادیار	تدریس مرتبط	تألیف آثار مرتبط	امور اجرایی و عملیاتی
۵	۶	۹	۳	۶	۱۱
جمع ۲۰ نفر		جمع	جمع ۲۰ نفر		جمع

جدول شماره ۴: آمار جمعیت‌شناختی پاسخگویان به پرسشنامه

رتبه شغلی			جنسیت		تحصیلات			سابقه فعالیت (سال)	
مقام	هیئت‌علمی	مرد	زن	کارشناسی	دکتري	۱۵ تا	۲۱ تا	۲۶ و بالاتر	
۸۶	۲۶	۹۲	۲۰	۷۸	۳۴	۶۳	۳۴	۱۵	
جمع	۱۱۲ نفر	جمع	۱۱۲ نفر	جمع	۱۱۲ نفر	جمع	۱۱۲ نفر		

جدول شماره ۵: کدگذاری باز مفهوم «اطلاع‌رسانی قانون‌گذاری در دولت الکترونیک»

مقوله	مفهوم‌سازی	نمونه‌ای از جملات استخراج‌شده از مصاحبه
مکانیسم افزایش و وضوح قوانین و مقررات	توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در کشور	در حال حاضر با نگرش به روند افزایشی تأثیر و نقش فضای مجازی در جوامع گوناگون، توجه به گسترش زیرساخت‌های فناوری حوزه اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان یکی از مهم‌ترین زمینه‌های مشارکت دارای اهمیت زیادی است. این مهم به‌عنوان یکی از ابزارهای نظارت مردمی بر پارلمان و تأثیرگذار بر فرآیند تصمیم‌گیری در کشورها است و می‌تواند بستر تحول در عرصه قانون‌گذاری را آماده کرده و فرصتی برای آغاز اصلاحات ساختاری در بخش‌های مختلف جامعه باشد [مصاحبه ۴].
	پایه‌سازی پایگاه داده‌های قوانین و تخصیص شناسه تخصصی	شناسه‌گذاری (کدگذاری) قوانین و اصلاح فصول و شماره مواد آن بدون تغییر در متن آن بعد از اقدامات تقییحی از ضروریات است، استقرار پایگاه داده و شناسه تخصصی قوانین به کارشناسان بودن قانون‌گذاری کمک می‌کند [مصاحبه ۵].
	بارگذاری اصطلاحات حقوقی برای استحکام‌بخشی ادبیات قوانین	روشن‌سازی قانون‌گذاری و قانون‌نویسی اهمیت خاص و ویژه‌ای دارد. شفافیت، خالی بودن از نقص و اجمال و ابهام، پرهیز از تعدد و تورم قوانین در موضوع واحد، ویژگی‌های مطلوب برای قانون‌نویسی است. باید در پیاده‌سازی سامانه شفافیت به فرآیند تطبیق اصطلاحات حقوقی توجه ویژه‌ای صورت گیرد [مصاحبه ۷]. قانون‌گذار باید هم به اصول حاکم بر محتوا نویسی قانون و هم به اصول حاکم بر نگارش صحیح شکلی قانون توجه کند [مصاحبه ۱۱].
	بارگذاری طرح‌ها و لوایح در پایگاه داده‌ها برای تطبیق	قانون‌گذاری پراکنده یکی از عوامل اصلی تورم قوانین و همچنین یکی از علایم اصلی نظام‌هایی است که با آسیب تورم قوانین مواجهند و باید برای مقابله با آسیب مذکور و تمرکز اطلاعات لوایح و طرح‌ها از طریق بارگذاری طرح‌ها و لوایح در سامانه‌های متمرکز چاره‌اندیشی کنند [مصاحبه ۶].

مقوله	مفهوم‌سازی	نمونه‌ای از جملات استخراج‌شده از مصاحبه
		یکی از پایه‌های اساسی شفافیت قانون‌گذاری، بررسی انطباق طرح‌ها و لوایح از طریق سامانه‌های دولتی است که یکی از مهم‌ترین مصادیق شفافیت است [مصاحبه ۳].
	پایه‌سازی دولت الکترونیک در سطح یکپارچگی خدمات و اطلاعات	در گام اول، نهادهای قانون‌گذار سامانه‌های اطلاع‌رسانی خود را ایجاد می‌کنند و در گام‌های بعدی، اطلاعات، جامع‌تر و پویاتر شده و ارتباطات دوطرفه تکامل می‌یابد تا این‌که در گام آخر، همه خدمات و اطلاعات قانون‌گذاری به‌سادگی و در فضای مجازی قابل دسترسی بوده و با برداشته شدن خطوط متمایزکننده ادارات، تمامی وظایف الکترونیکی به‌طور یکپارچه ارائه می‌شود [مصاحبه ۲].
لزوم ارتقای مشارکت ذی‌نفعان در قانون‌گذاری	ضرورت دریافت بازخورد برای تهیه پیش‌نویس قوانین	مشارکت فکری و نظری ذی‌نفعان در روند قانون‌گذاری می‌تواند ضمن آشکار کردن بسیاری از زوایای پنهان طرح‌ها و لوایح جاری در مجلس، نهاد قانون‌گذاری را در تدوین و تصویب قوانینی جامع و همه‌جانبه‌نگر و با حداقل معایب و کاستی‌ها یاری رساند [مصاحبه ۱۴].
	ضرورت مالکیت عمومی بر اطلاعات قانون‌گذاری	حقوق شهروندان مفهومی است که با حقوق سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تبیین می‌شود و مشارکت شهروندان در قانون‌گذاری از جمله این حقوق است که با توجه به مقتضیات نهاد قانون‌گذاری و جوامع باید به آن اهتمام ورزید. حق مشارکت شهروندان در اداره امور کشور با ابتدایی‌ترین حقوق آن‌ها تعیین می‌شود [مصاحبه ۱۳].
	لزوم به‌کارگیری سرمایه اجتماعی	باید قانون شفافیت را نه فقط در مجلس بلکه برای تمام ارکان نظام به تصویب رساند و اجرایی کرد تا تمام امور مربوط به نهادهای مختلف شفاف شود. باید همه امور و گردش دستگاه‌های مختلف کشور و سازمان‌هایی که با امور مردم سروکار دارند شفاف باشد تا سرمایه اجتماعی در تصویب قوانین اثرگذار باشد [مصاحبه ۱].
	نیاز به کاهش فشار بر نهادهای قانون‌گذار	این حق همه مردم است که به‌طور شفاف در جریان امور مربوط به خود و دستگاه‌های قانون‌گذار باشند و در جمهوری اسلامی ایران هیچ‌چیز پنهانی از ملت وجود ندارد و نهادها با پاسخگویی به مردم فشار روی بدنه قانون‌گذاری را کاهش می‌دهند [مصاحبه ۵].
	نیاز به وضع قوانین عدالت‌محور	شماری از قوانین قابلیت اجرایی نداشته و موجبات تنش‌های اجتماعی را فراهم می‌آورد. یکی از ارکان اصلی عدم تبعیض میان جامعه، عدالت در قانون‌گذاری است که این تبعیض‌ها گاهی سرپیچی از قوانین را در پی دارد [مصاحبه ۱۰].

مقوله	مفهوم‌سازی	نمونه‌ای از جملات استخراج‌شده از مصاحبه
موانع انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات قانون‌گذاری	کمبود کانال‌های اطلاع‌رسانی برای دسترسی عموم به اطلاعات	شفافیت در قانون‌گذاری از جمله عواملی است که می‌تواند باعث احیای اعتماد مردم به حکومت شود. اولاً قانون‌گذار حتماً باید اطلاعات قوانین را به‌صورت شفاف و به‌طور مستقیم از مسیرهای مختلف با مردم در میان بگذارد و ثانیاً با اقدامات خود مشکلات مردم را برطرف کند تا امید به جامعه بازگردد [مصاحبه ۸].
	عدم بهره‌گیری از فناوری‌های نوین ارتباطی	شفافیت امور پارلمان با استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی، کمک به تحقق عینی مردم‌سالاری است و طبیعتاً اگر به فرآیند مردم‌سالاری در جامعه اعتقاد داریم و خود را به رأی مردم نیازمند می‌دانیم باید برای تحقق و عینیت بخشیدن به آن نیز کمک کنیم [مصاحبه ۱۹].
	هراس، محافظه‌کاری و اخذ تصمیمات مخفیانه	وقتی پنهان‌کاری می‌شود و شفافیت وجود ندارد محل اشکال می‌شود و منشأ بروز مشکلات بعدی خواهد شد [مصاحبه ۳].
	مقررات‌گذاری جانب‌گیرانه	در قانون‌گذاری نقش امیدوارکننده را سامانه‌ها بر عهده دارند و لازم است ترغیب‌کننده فضای شفافیت باشند و با تقویت این فرهنگ سدی در مقابل مقررات‌گذاری جانب‌گیرانه باشند. [مصاحبه ۱۱].
	مقاومت مراجع وضع قانون	شفاف‌سازی اطلاعات قوانین بدین معنا است که رسانه‌ها باید از تصمیمات قانون‌گذاران آگاه شوند و به اطلاعات قوانین دسترسی داشته باشند و در شفاف‌سازی مشارکتی همه مردم باید بتوانند شخصاً یا از طریق نمایندگان خود به‌صورت شفاف در تصویب قوانین شرکت کنند که گاهی با مقاومت قانون‌گذاری روبه‌رو می‌شود [مصاحبه ۱۹].
استقرار سامانه‌های اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	استفاده از زبان ساده و بدون پیچیدگی برای عموم	با طراحی مرتب، جذاب و زبانی ساده و با رعایت اصول و استانداردهای طراحی مخاطب‌پسند، سامانه‌های دولتی می‌توانند با مخاطبان تعامل مؤثر داشته باشند [مصاحبه ۱۸]. کاربران باید بتوانند آنچه را که دنبالش هستند بدون فکر زیاد پیدا کنند. طراحی سریع‌الفهم یا بصری یعنی طراحی که بلافاصله به کاربر می‌گوید چه طور سامانه را پیمایش کرده و از ویژگی آن استفاده کند. این نوع طراحی ساده به کاربر کمک می‌کند روی جستجوی خود بدون نیاز به توقف و کشف چگونگی کار تمرکز کند [مصاحبه ۱۲].
	استفاده از قالب‌های فراگیر اطلاعات	وضوح به معنای سهولت فهم یا قابلیت درک است؛ همچنین این اصطلاح معنای دوبهلو نبودن یا عدم ابهام را در بردارد. قانون واضح، استفاده از قالب‌های غیراختصاصی قوانین را پیش‌فرض می‌گیرد [مصاحبه ۲].

مقوله	مفهوم‌سازی	نمونه‌ای از جملات استخراج‌شده از مصاحبه
	امکان دانلود اطلاعات بدون محدودیت	امکان دانلود اطلاعات قوانین به‌عنوان یکی از ابزارهای نظارت مردمی بر پارلمان و تأثیرگذار بر فرآیند تصمیم‌گیری در کشورها است و می‌تواند بستر تحول در عرصه قانون‌گذاری را آماده کرده و فرصتی برای آغاز اصلاحات ساختاری در بخش‌های مختلف جامعه باشد [مصاحبه ۴].
	به‌کارگیری مکانیسم‌های جست‌وجوی آسان و باثبات	شفافیت عملکرد قانون‌گذار، طیف وسیعی از اطلاعات و اسناد (صوتی، تصویری، مکتوب و...) را شامل می‌شود که باید ارتباط آن‌ها در سامانه تخصصی برای جست‌وجوی آسان برقرار شود [مصاحبه ۶].
	ایجاد یکپارچگی و پیوند بین اطلاعات مرتبط	در شفافیت قانون‌گذاری، پیوند بین اطلاعات مرتبط دارای جایگاهی خاص بوده و از عناصر اساسی به‌منظور راه‌اندازی سامانه‌های اطلاع‌رسانی محسوب می‌شود [مصاحبه ۱]. با پیوند اطلاعات پارلمانی، مراجع وضع قانون این فرصت را پیدا می‌کنند تا از فرآیندهای قانون‌گذاری در کشور آگاه شوند و علاوه بر آن بتوانند در این فرآیندها مشارکت کنند [مصاحبه ۱۳].
	امکان پخش زنده جلسات قانون‌گذاری	شفافیت امور پارلمان به‌صورت پخش زنده، کمک به تحقق عینی مردم‌سالاری است و طبیعتاً اگر به فرآیند مردم‌سالاری در جامعه اعتقاد داریم و خود را به رأی مردم نیازمند می‌دانیم باید برای تحقق و عینیت بخشیدن به آن نیز کمک کنیم [مصاحبه ۱۹].
	امکان تعامل و بارگذاری مستندات و نظرات مردمی	توانمندی سامانه‌ها در پردازش، ذخیره، انتقال، تولید و به‌کارگیری داده، اطلاعات و دانش، در قانون‌گذاری اهمیت بسزایی دارد [مصاحبه ۳]. اینترنت و پیدایش دولت الکترونیک در سال‌های اخیر، جمع‌آوری و دسترسی به اطلاعات قانون‌گذاری را تقویت کرده است. توسعه دولت الکترونیک بر سلامت نظام اداری، قانون‌گرایی، شفافیت، نظام نظارت و پاسخگویی تأثیر دارد [مصاحبه ۶]. سامانه‌های دولتی با تلاشی که در راستای افزایش کارایی و اثربخشی نهادهای قانون‌گذار انجام می‌دهند (افزایش پاسخگویی، افزایش شفافیت و...) می‌توانند منجر به تغییر نگرش مردم نسبت به قانون‌گذار شوند [مصاحبه ۱۸].

مقوله	مفهوم‌سازی	نمونه‌ای از جملات استخراج‌شده از مصاحبه
	ارائه اطلاعات به صورت انواع گزارش، نمودار و خبرنامه	انتشار اطلاعات قانون نیز در سامانه قوانین رسمی و نظام‌مند، کاربر را قادر می‌سازد که از قانون در هر زمان بهره‌مند شود [مصاحبه ۸]. مقررات‌گذاری در کشور ایران خیلی گسترده است؛ بخش‌نامه‌ها، تصویب‌نامه‌ها و... از جمله آن‌ها هستند. هدف سامانه‌های دولتی این است که در راستای حاکمیت قانون، سهولت دسترسی به آگاهی را در قالب گزارش‌ها برای مردم مهیا کنند [مصاحبه ۱۲].
اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	انتشار نتایج تحقیق و تفحص قانون‌گذار	مسلماً قانون شفاف و مناسب باید قطعی و لازم‌الاجرا بوده و در آن ضمانت اجرایی تخلف از آن درج شده و نتایج تفحص از قانون‌گذار منتشر شود. قانون باید عام‌الشمول بوده و شامل همه‌آحاد جامعه شود. استثنایردار نباشد؛ اینکه عده‌ای از شمول حکم قانون مستثنا شوند قانون را به متنی بی‌محتوا تبدیل می‌کند [مصاحبه ۷].
	ضرورت ثبت‌نام ذی‌نفعان	مشارکت ذی‌نفعان یکی از اجزای مهم سرمایه اجتماعی و بخشی از ارزش‌های دموکراتیک به شمار می‌آید و به ایجاد و حفظ مشارکت کمک می‌کند و با تولید قدرت نرم و مؤثر در حوزه قانون‌گذاری و مشروعیت بخشی به نهادهای قانون‌گذار سبب افزایش اقتدار و ارتقای فرآیند قانون‌گذاری خواهد شد [مصاحبه ۱۴].
	تصویب قوانین لابی‌گری	وضع قوانین برای حضور مؤثر لابیست‌ها در فرآیند قانون‌گذاری ضروری است [مصاحبه ۱۴].
	پایه‌سازی پایگاه اطلاعاتی از تمامی قوانین مصوب شده قانون‌گذار	شفافیت در آشکار شدن چگونگی سیاست‌گذاری حاکمان از طریق پایگاه اطلاعاتی در عرصه قدرت به‌عنوان شاخصی از کیفیت سیاست و حکمرانی یکی از پایه‌های اصلی دموکراسی و جمهوریت و از عوامل ارزیابی اجتماعی در ایجاد شفافیت قانون‌گذاری است [مصاحبه ۱۱].
	تصویب قواعد و قوانین برای اخلاقیات	نهادهای کشور باید به سمت مردمی کردن و به اصطلاح مردم‌سالار شدن حوزه‌های مختلف قانون‌گذاری بروند تا این تفکر که زیربنای انقلاب اسلامی است تحقق کامل یابد و به دنبال آن شاهد وضع قوانین اخلاقی برای قانون‌گذاری باشیم [مصاحبه ۱۶].
به حداقل رساندن فساد	در دسترس بودن تمامی چهارچوب‌های قانونی برای عموم	در حال حاضر با تعدد قوانینی روبرو هستیم که قابل تفسیر، دور زدن و برداشت‌های ناصحیح هستند. باید چهارچوب‌های قانونی برای عموم در دسترس باشند [مصاحبه ۱۷].

مقوله	مفهوم‌سازی	نمونه‌ای از جملات استخراج‌شده از مصاحبه
	ثبت و ضبط فعالیت‌های قانون‌گذار	انتشار میزان مشارکت نمایندگان در رأی‌گیری‌های مجلس (انفرادی، تجمعی و تفکیکی) و ایجاد پروفایل نمایندگی شفافیت در قانون‌گذاری را تقویت می‌کند [مصاحبه ۹].
	راه‌اندازی کانال تلویزیونی ویژه قانون‌گذار	پیشگیری از فساد و مبارزه با فساد نیازمند شفافیت برای بیان از طریق تأسیس کانال‌های تلویزیونی ویژه قانون‌گذاری و شناسایی منافذی است که باعث بروز فساد می‌شوند [مصاحبه ۹].
	انتشار حقوق و دیگر مزایای نمایندگان قانون‌گذار	در بحث فساد که مورد توجه مردم است مبارزه با آن منوط به این است که حقوق و مزایای نمایندگان شفاف باشد. وقتی مشخص نباشد با فساد هم نمی‌توان مقابله و از آن پیشگیری کرد [مصاحبه ۱۵].
	التزام به خط‌مشی داده‌باز در قانون‌گذاری	یکی از معضلات و موانع اصلی تدوین قوانین در ایران ناشی از پنهان‌کاری اطلاعات قانون‌گذاری است و به عبارت دیگر عدم وضوحی که در سلسله‌مراتب تقنین در ایران وجود دارد مانع عمده در شناخت روابط میان قوانین است [مصاحبه ۱۷].
افزایش اعتماد عمومی	راه‌اندازی سرویس‌های خبردهی به عموم ذی‌نفعان از اتفاقات مجلس	روح قانون اساسی با شفافیت عجین است و اگر می‌خواهیم مسیر مردم‌سالاری دینی را به درستی طی کنیم باید نسبت به استقرار سامانه‌های خبررسانی اقدام کنیم. ذی‌نفعان باید بدانند که وکلای آن‌ها چگونه و بر چه اساسی تصمیم می‌گیرند [مصاحبه ۱۳].
	استقرار دفاتر خارج از پایتخت برای دسترسی ذی‌نفعان به اطلاعات قانون‌گذاری	دسترسی به اطلاعات است که می‌تواند مردم را همواره از مسایل و امور تأثیرگذار بر سرنوشت خود آگاه کند. این امر سبب افزایش نظارت‌های مردمی بر روند تصویب قوانین شده و قانون‌گذاری از لحاظ کیفی نیز به‌طور مطلوب انجام خواهد شد [مصاحبه ۳].
	لزوم توضیح و تبیین گزارش‌ها و سوابق قانون‌گذاری	دستیابی به گزارش‌های قانون‌گذاری و پارلمان از دستاوردهای مهم سامانه‌های شفافیت است. بحث قانون‌گذاری خوب و راه‌های دستیابی به آن از مباحث مهم در حقوق اساسی و علوم سیاسی هستند. اساسی‌ترین پایه حکومت خوب، حاکمیت قانون و قانون‌مداری است [مصاحبه ۱۲].
پاسخگویی	انتشار اطلاعات تماس با نمایندگان مجلس	پاسخگویی یکی از چالش‌های اصلی جمهوری اسلامی ایران در حوزه قانون‌گذاری مطلوب است و با توجه به قواعد و اصول حاکمیت اسلامی عدم پاسخگویی، زیننده جامعه اسلامی و نظام حقوقی ما نیست. شفافیت و پاسخگویی راه مبارزه با فساد، رانت و تبعیض است. برای این هدف مجلس باید اطلاعات تماس نمایندگان را برای استفاده عموم منتشر کند [مصاحبه ۸].

مقوله	مفهوم‌سازی	نمونه‌ای از جملات استخراج‌شده از مصاحبه
	انتشار تقویم کاری مجلس	پاسخگویی و شفافیت دو عنصر بااهمیت در مدیریت کشور قلمداد می‌گردند؛ شفافیت ابزار قدرتمندی است، انتشار تقویم کاری مجلس می‌تواند به آن کمک کند، مدیریت را بهبود بخشد و ارتقای پاسخگویی را موجب شود [مصاحبه ۲۰].
	انتشار اطلاعات وضعیت طرح‌ها	حکومت خوب بر قانون‌گذاری دقیق و منظم و عقلانی استوار است، با انتشار وضعیت طرح‌ها و عدم وجود تعارض هنجاری و ساختاری و رفتاری به این مهم دست پیدا می‌کنیم [مصاحبه ۲].
	انتشار حضور و غیاب نمایندگان در صحن علنی	تجربه جهانی نشان داده انتشار اطلاعات حضور نمایندگان، مثمرتر است. فایده مهم این امر این است که از فساد پیشگیری می‌کند. اصلی‌ترین هدف قانون‌گذاری باید تحقق پاسخگویی باشد [مصاحبه ۷].
	راه‌اندازی نظارت مستمر و مؤثر	شکل‌گیری نظارت همگانی از اهداف شفافیت است؛ اگر می‌خواهیم روند پاسخگویی نهادینه شود، ضمانت اجرای آن تکوین نظام نظارت مستمر و مسئولیت‌پذیری همه مردم جامعه در برابر فساد است که می‌تواند سیستم حکمرانی را از تعادل درآورد و آن را در خدمت اهداف فاسدان و نظام‌گشونده و بی‌اعتبارکننده فساد قرار دهد [مصاحبه ۱۰].
نظارت همگانی	حفظ استقلال و نظارت بدون محدودیت مردم	شفافیت همان درجه نظارت مردمی و بدون محدودیت است که می‌تواند مسیر محکم موضوع اصل هشتم قانون اساسی یعنی امر به معروف و نهی از منکر را امکان‌پذیر کند و در راستای حفاظت از استقلال جامعه بکوشد [مصاحبه ۱].
	حفظ فرهنگ شفافیت از طریق نظارت	نظارت همگانی بستری فرهنگی محسوب می‌شود که در قالب آن شهروندان در کلیه امور قانون‌گذاری ضمن نظارت مستمر عملاً در تصمیم‌گیری‌ها، تعیین خط‌مشی‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و حل مشکلات و مسایل مربوط به کشور مشارکت می‌کنند [مصاحبه ۹].
	لزوم نظارت ذی‌نفعان بر جلسات قانون‌گذاری	هر شخص حقیقی یا حقوقی ایرانی باید بتواند درخواست خود را برای دسترسی به اطلاعات جلسات قانون‌گذاری به صورت برخط از طریق درگاه الکترونیک حقیقی با ثبت نام در سامانه و ایجاد حساب کاربری ثبت کند یا از طریق مراجعه حضوری به نهاد قانون‌گذار درخواست نماید. [مصاحبه ۱۶].
تحقق مردم‌سالاری	وضع مقررات دسترسی به اطلاعات عمومی قانون‌گذار	سامانه اطلاع‌رسانی یکی از مهم‌ترین عوامل ارتباط است و دولت‌ها با مقررات‌گذاری و اجرای سیاست‌های عرضه اطلاعات درست و به هنگام، منجر به تسهیل جریان نوآوری، افزایش شفافیت و اعتماد عمومی و جلوگیری از رانت در جامعه می‌شوند [مصاحبه ۲۰].

مقوله	مفهوم‌سازی	نمونه‌ای از جملات استخراج‌شده از مصاحبه
	انتشار اطلاعات رسانه‌های مرتبط با قانون‌گذار	حق شهروندان در دسترسی به اطلاعات رسانه‌های مرتبط با نهادهای قانون‌گذار یکی از مهم‌ترین حقوق بشری است که ارتباطی نزدیک با آزادی اطلاعات، آزادی بیان و شفافیت دارد و تضمین‌کننده مشارکت آنان در حیات سیاسی و نیز یکی از پایه‌های مردم‌سالاری در جوامع است [مصاحبه ۷].
	انتشار مشروح مذاکرات جلسات قانون‌گذاری	انتشار مشروح جلسات قانون‌گذاری یکی از دقیق‌ترین راه‌حل‌های شفافیت است؛ مسئله‌ای که باعث می‌شود خطاهای اداری کمتر شود و قانون‌مداری بیشتر مورد لحاظ قرار بگیرد [مصاحبه ۷].
	انتشار اسناد همراه با موضوعات موردبحث قانون‌گذار	وضوح یک مصوبه در مرحله اول به دقت تهیه‌کنندگان پیش‌نویس در طراحی آن بستگی دارد. طی این بخش از کار، اسنادی که پیوست می‌شوند کیفیت یک مصوبه را تعیین می‌کنند [مصاحبه ۴].

ب: تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این بخش به توصیف داده‌های استخراج‌شده از پرسشنامه‌ها پرداخته می‌شود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک‌های آمار توصیفی و شاخص‌های مرکزی و پراکنندگی نظیر میانگین، انحراف معیار، نرمال بودن و... پرداخته می‌شود.

جدول شماره ۶: جدول میانگین و انحراف معیار پاسخ به گویه‌ها

متغیر	شماره گویه	گویه	N	میانگین	انحراف معیار
مکانیسم افزایش وضوح قوانین و مقررات	Q1	توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در کشور	۱۱۲	۳٫۸۳	۰٫۳۳۸
	Q2	پیاده‌سازی پایگاه داده‌های قوانین و تخصیص شناسه تخصصی	۱۱۲	۴٫۲۸	۰٫۴۵۲
	Q3	بارگذاری اصطلاحات حقوقی برای استحکام بخشی ادبیات قوانین	۱۱۲	۲٫۲۴	۰٫۳۹۱
	Q4	بارگذاری طرح‌ها و لوایح در پایگاه داده‌ها برای تطبیق	۱۱۲	۱٫۲۸	۰٫۴۳۹
	Q5	پیاده‌سازی دولت الکترونیک در سطح یکپارچگی خدمات و اطلاعات	۱۱۲	۳٫۶۲	۰٫۴۴۵

متغیر	شماره گویه	گویه	N	میانگین	انحراف معیار
لزوم ارتقاء مشارکت ذی‌نفعان در قانون‌گذاری	Q6	ضرورت دریافت بازخورد برای تهیه پیش‌نویس قوانین	۱۱۲	۳,۱۴	۰,۴۷۵
	Q7	ضرورت مالکیت عمومی بر اطلاعات قانون‌گذاری	۱۱۲	۳,۸۹	۰,۴۸۰
	Q8	لزوم به‌کارگیری سرمایه اجتماعی	۱۱۲	۳,۳۵	۰,۴۷۲
	Q9	نیاز به کاهش فشار بر نهادهای قانون‌گذار	۱۱۲	۲,۲۸	۰,۳۹۵
	Q10	نیاز به وضع قوانین عدالت‌محور	۱۱۲	۴,۸۴	۰,۴۷۸
موانع انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات قانون‌گذاری	Q11	کمبود کانال‌های اطلاع‌رسانی برای دسترسی عموم به اطلاعات	۱۱۲	۲,۲۳	۰,۴۷۲
	Q12	مقاومت مراجع وضع قانون	۱۱۲	۲,۶۵	۰,۴۴۱
	Q13	عدم بهره‌گیری از فناوری‌های نوین ارتباطی	۱۱۲	۲,۷۷	۰,۳۹۲
	Q14	مقررات‌گذاری جانب‌گیرانه	۱۱۲	۴,۶۰	۰,۴۰۹
	Q15	هراس، محافظه‌کاری و اخذ تصمیمات مخفیانه	۱۱۲	۳,۱۵	۰,۴۱۱
استقرار سامانه‌های اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	Q16	استفاده از زبان ساده و بدون پیچیدگی برای عموم	۱۱۲	۱,۹۱	۰,۴۷۳
	Q17	استفاده از قالب‌های فراگیر اطلاعات	۱۱۲	۳,۸۲	۰,۳۹۷
	Q18	امکان دانلود اطلاعات بدون محدودیت	۱۱۲	۳,۲۴	۰,۴۷۴
	Q19	به‌کارگیری مکانیسم‌های جست‌وجوی آسان و باثبات	۱۱۲	۳,۳۶	۰,۳۷۱
	Q20	ایجاد یکپارچگی و پیوند بین اطلاعات مرتبط	۱۱۲	۴,۲۳	۰,۴۵۱
اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	Q21	امکان پخش زنده جلسات قانون‌گذاری	۱۱۲	۲,۸۹	۰,۳۸۲
	Q22	امکان تعامل و بارگذاری مستندات و نظرات مردمی	۱۱۲	۳,۱۸	۰,۴۶۳
	Q23	ارائه اطلاعات به صورت انواع گزارش، نمودار و خبرنامه	۱۱۲	۴,۷۱	۰,۴۷۶
	Q24	انتشار نتایج تحقیق و تفحص قانون‌گذار	۱۱۲	۴,۳۷	۰,۴۲۲
	Q25	ثبت‌نام ذی‌نفعان	۱۱۲	۲,۸۷	۰,۴۰۱
اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	Q26	تصویب قوانین لابی‌گری	۱۱۲	۱,۷۹	۰,۴۷۶
	Q27	پساده‌سازی پایگاه اطلاعاتی از تمامی قوانین مصوب‌شده قانون‌گذار	۱۱۲	۴,۲۸	۰,۳۹۹
	Q28	تصویب قواعد و قوانین برای اخلاقیات	۱۱۲	۳,۴۹	۰,۳۹۷

متغیر	شماره گویه	گویه	N	میانگین	انحراف معیار
به حداقل رساندن فساد	Q29	در دسترس بودن تمامی چهارچوب‌های قانونی برای عموم	۱۱۲	۲,۷۲	۰,۴۸۱
	Q30	ثبت و ضبط فعالیت‌های قانون‌گذار	۱۱۲	۳,۵۴	۰,۴۷۹
	Q31	راه‌اندازی کانال تلویزیونی ویژه قانون‌گذار	۱۱۲	۲,۱۳	۰,۴۹۱
	Q32	انتشار حقوق و دیگر مزایای نمایندگان قانون‌گذار	۱۱۲	۴,۲۹	۰,۴۸۱
افزایش اعتماد عمومی	Q33	التزام به خط‌مشی داده‌باز در قانون‌گذاری	۱۱۲	۴,۱۹	۰,۴۳۳
	Q34	راه‌اندازی سرویس‌های خبردهی به عموم ذی‌نفعان از اتفاقات مجلس	۱۱۲	۳,۸۴	۰,۳۹۶
	Q35	استقرار دفاتر خارج از پایتخت برای دسترسی ذی‌نفعان به اطلاعات قانون‌گذاری	۱۱۲	۲,۰۸	۰,۴۲۱
	Q36	توضیح و تبیین گزارش‌ها و سوابق قانون‌گذاری	۱۱۲	۳,۴۴	۰,۴۱۰
پاسخگویی	Q37	انتشار اطلاعات تماس نمایندگان	۱۱۲	۴,۴۸	۰,۴۱۱
	Q38	انتشار تقویم کاری مجلس	۱۱۲	۴,۴۷	۰,۴۳۹
	Q39	انتشار اطلاعات وضعیت طرح‌ها	۱۱۲	۴,۴۳	۰,۴۴۲
	Q40	انتشار اطلاعات حضور و غیاب نمایندگان در صحن علنی	۱۱۲	۱,۸۶	۰,۴۰۸
نظارت همگانی	Q41	راه‌اندازی نظارت مستمر و مؤثر	۱۱۲	۲,۷۵	۰,۴۵۲
	Q42	نظارت بدون محدودیت مردم	۱۱۲	۴,۳۵	۰,۴۲۳
	Q43	حافظ فرهنگ شفافیت	۱۱۲	۲,۰۳	۰,۴۱۱
	Q44	نظارت ذی‌نفعان بر جلسات قانون‌گذاری	۱۱۲	۳,۲۳	۰,۴۷۸
تحقق مردم‌سالاری	Q45	وضع مقررات دسترسی به اطلاعات عمومی قانون‌گذار	۱۱۲	۳,۶۲	۰,۳۹۸
	Q46	انتشار اطلاعات رسانه‌های مرتبط با قانون‌گذار	۱۱۲	۲,۴۱	۰,۴۴۹
	Q47	انتشار مشروح مذاکرات جلسات قانون‌گذاری	۱۱۲	۲,۹۲	۰,۴۷۶
	Q48	انتشار اسناد همراه با موضوعات مورد بحث قانون‌گذار	۱۱۲	۴,۲۱	۰,۴۸۵

جدول شماره ۷: جدول میانگین و انحراف معیار ابعاد متغیرها

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	حداکثر	حداقل	چولگی	کشیدگی
مکانیسم افزایش وضوح قوانین و مقررات	۳,۰۵	۰,۴۱۳	۴,۲۸	۱,۲۸	-۰,۳۸۴	۱,۲۲۹
لزوم ارتقاء مشارکت ذی‌نفعان در قانون‌گذاری	۳,۵۱	۰,۴۶۰	۴,۸۴	۲,۲۸	۰,۳۴۱	۰,۳۵۲
موانع انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات قانون‌گذاری	۳,۰۸	۰,۴۲۵	۴,۶۰	۲,۲۳	۰,۴۸۴	۲,۵۲۴
استقرار سامانه‌های اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	۳,۴۲	۰,۴۵۵	۴,۷۱	۱,۹۱	-۰,۵۳۳	۰,۶۶۹
اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	۳,۳۶	۰,۴۱۹	۴,۳۷	۱,۷۹	۰,۶۰۴	۲,۳۱۱
به حداقل رساندن فساد	۳,۱۷	۰,۴۸۳	۴,۲۹	۲,۱۳	۰,۵۲۶	۱,۰۷۲
افزایش اعتماد عمومی	۳,۴۴	۰,۴۱۵	۴,۱۶	۲,۰۸	۰,۴۷۷	۰,۳۰۱
پاسخگویی	۳,۸۱	۰,۴۲۵	۴,۴۸	۱,۸۶	۰,۶۷۸	۰,۴۶۴
نظارت همگانی	۳,۰۹	۰,۴۴۱	۴,۳۵	۲,۰۳	-۰,۶۹۵	۱,۹۲۸
تحقق مردم‌سالاری	۳,۲۹	۰,۴۵۲	۴,۲۱	۲,۴۱	۰,۶۲۷	۰,۸۶۳

روایی و پایایی ابزار تحقیق

در بخش کیفی، اطلاعات از منابع مختلف کتابخانه‌ای و خبرگان قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری یا علوم ارتباطات که عضو هیئت علمی بوده‌اند جمع‌آوری شده است و همچنین در طی فرآیند تحلیل و جمع‌آوری داده‌ها که در یک پژوهش با رویکرد نظریه‌زمینه‌ای به صورت هم‌زمان انجام می‌شود نظرات نخبگان نیز برای تأیید صحت کدگذاری و شکل‌دهی طبقات اخذ شد. این امر نشان بر اعتبار سازه‌ای و درونی بخش کیفی این پژوهش است. اعضای هیئت علمی به عنوان نمونه برای مصاحبه به منظور افزایش اعتبار بیرونی تحقیق انتخاب شدند زیرا که تخصص، تجربیات و گفته‌های آن‌ها موجب کشف کدها و طبقاتی در تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه در بخش کیفی این مطالعه می‌شود که در عمل به واقعیت نزدیک‌تر است و تکرارپذیری را افزایش می‌دهد.

در بخش کمی، با هدف حصول اطمینان از روایی محتوای سنجه، پرسشنامه از طریق رایانامه برای ۱۵ تن از خبرگان قانون‌گذاری و علوم ارتباطات ارسال شد. پس از دریافت بازخورد از این خبرگان، پرسشنامه نهایی با ۴۸ گویه تدوین شد. لازم به ذکر است بر اساس جدول آیر و اسکالی (۲۰۱۴) حداقل پنل سائیز از کل صاحب‌نظران (در این تحقیق ۱۵ نفر) که باید با شاخص‌های یک سنجه موافق بوده تا روایی سنجه تأیید شود حداقل ۱۲ نفر است. روایی صوری نیز به تأیید خبرگان رسید.

در این تحقیق به منظور تعیین پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. این روش برای محاسبه همابستگی درونی ابزار اندازه‌گیری که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند به کار می‌رود. حاصل نتایج نشان می‌دهند، در صورت حذف هر یک از سؤالات، پایایی کاهش یافته یا بدون تغییر محسوسی باقی می‌ماند؛ پس می‌توان نتیجه گرفت که همه سؤالات، سؤالات خوبی بوده و نیاز به حذف از پرسشنامه یا تغییر در هیچ‌یک مشاهده نمی‌شود.

تحلیل عاملی اکتشافی با ۴۸ گویه صورت گرفت. نتایج اولیه تحلیل مؤلفه‌های اصلی در مورد ابزار پژوهش نشان داد که همه گویه‌ها دارای بار عاملی مناسب هستند و هیچ گویه‌ای از پرسشنامه حذف نمی‌شود. بر این اساس مقدار کفایت نمونه‌گیری کایزر-میر-اکلین^۲ ($KMO = 0/794$) و آزمون کرویت بارتلت ($10902/864$) در سطح ($0/000$) معنادار به دست آمد. هرگاه مقدار KMO در حد مناسبی باشد و آزمون کرویت بارتلت معنادار باشد، ماتریس همبستگی برای تحلیل عاملی مناسب است.

برای تأیید روایی سازه برای هرکدام از مدل‌ها به‌طور جداگانه با استفاده از نرم‌افزار $AMOS_{18}$ ^۳ استفاده شد. مدل اندازه‌گیری نشان‌دهنده بارهای عاملی متغیرهای مشاهده‌شده (عامل) برای هر متغیر مکنون (مشاهده نشده) است. قدرت رابطه بین عامل (متغیر پنهان) و متغیر قابل مشاهده به وسیله بار عاملی نشان داده می‌شود. در تحلیل عاملی تأییدی توجه به

1C. Ayre and A. J. Scally.

2Kaiser-Meyer-Oklin.

3AMOS: Analysis of MOment Structures.

برازش مدل نیز مهم است. شاخص‌های برازش رایج در مدل‌های اندازه‌گیری برای متغیرهای مکنون تحقیق ارائه شده است. در میان شاخص‌های برازش اگر نسبت کای دو به درجه آزادی کمتر از ۲ باشد مدل از برازش مناسبی برخوردار است. شاخص^۱ RMSEA کمتر از ۰/۱ مطلوب است. سایر شاخص‌ها نیز هر چقدر به یک نزدیک‌تر باشند، مطلوب‌تر است (هایر^۲، ۲۰۰۶)

جدول شماره ۹: شاخص‌های برازش الگوی کلی

مدل کلی	X2/df	RMSEA	NFI	CFI	GFI	IFI	RFI	PRATIO	PNFI	PCFI	SRMR
میزان قابل قبول	< ۳	< ۰/۱	≥ ۰/۹	≥ ۰/۹	≥ ۰/۹	≥ ۰/۹	≥ ۰/۶	≥ ۰/۵۰	≥ ۰/۶	≥ ۰/۶	< ۰/۱۸
محاسبه شده	۲/۵۵۳	۰/۰۶۵	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۹۵	۰/۹۲	۰/۷۱	۰/۶۷	۰/۷۴	۰/۶۹	۰/۰۳

جدول شماره ۱۰: مقادیر پایایی متغیرهای تحقیق

متغیرها	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی (CR)	AVE
مکانیسم افزایش وضوح قوانین و مقررات	۰/۷۸۹	۰/۹۴	۰/۸۳
لزوم ارتقای مشارکت ذی‌نفعان در قانون‌گذاری	۰/۷۹۲	۰/۹۶	۰/۸۴
موانع انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات قانون‌گذاری	۰/۷۹۱	۰/۹۴	۰/۷۵
استقرار سامانه‌های اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	۰/۸۰۰	۰/۹۶	۰/۹۲
اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها	۰/۷۹۳	۰/۹۵	۰/۸۵
به حداقل رساندن فساد	۰/۷۹۸	۰/۹۲	۰/۸۴
تحقق مردم‌سالاری	۰/۸۰۱	۰/۹۳	۰/۸۲
نظارت همگانی	۰/۷۹۹	۰/۹۴	۰/۸۵
پاسخگویی	۰/۸۲۱	۰/۹۰	۰/۸۳
افزایش اعتماد عمومی	۰/۷۵۹	۰/۹۸	۰/۸۷

1RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation.

2Hair, J.F.

جدول شماره ۱۱: نتایج سطح معناداری رابطه‌ها

خطای استاندارد	متغیر وابسته
۰/۷۲۳	مکانیسم افزایش وضوح قوانین و مقررات
۰/۷۰۱	لزوم ارتقای مشارکت ذی‌نفعان در قانون‌گذاری
۰/۶۹۶	موانع انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات قانون‌گذاری
۰/۶۵۷	استقرار سامانه‌های اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها
۰/۷۰۸	اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها
۰/۶۹۸	به حداقل رساندن فساد
۰/۷۲۸	تحقق مردم‌سالاری
۰/۷۶۴	نظارت همگانی
۰/۶۹۳	پاسخگویی
۰/۷۰۵	افزایش اعتماد عمومی

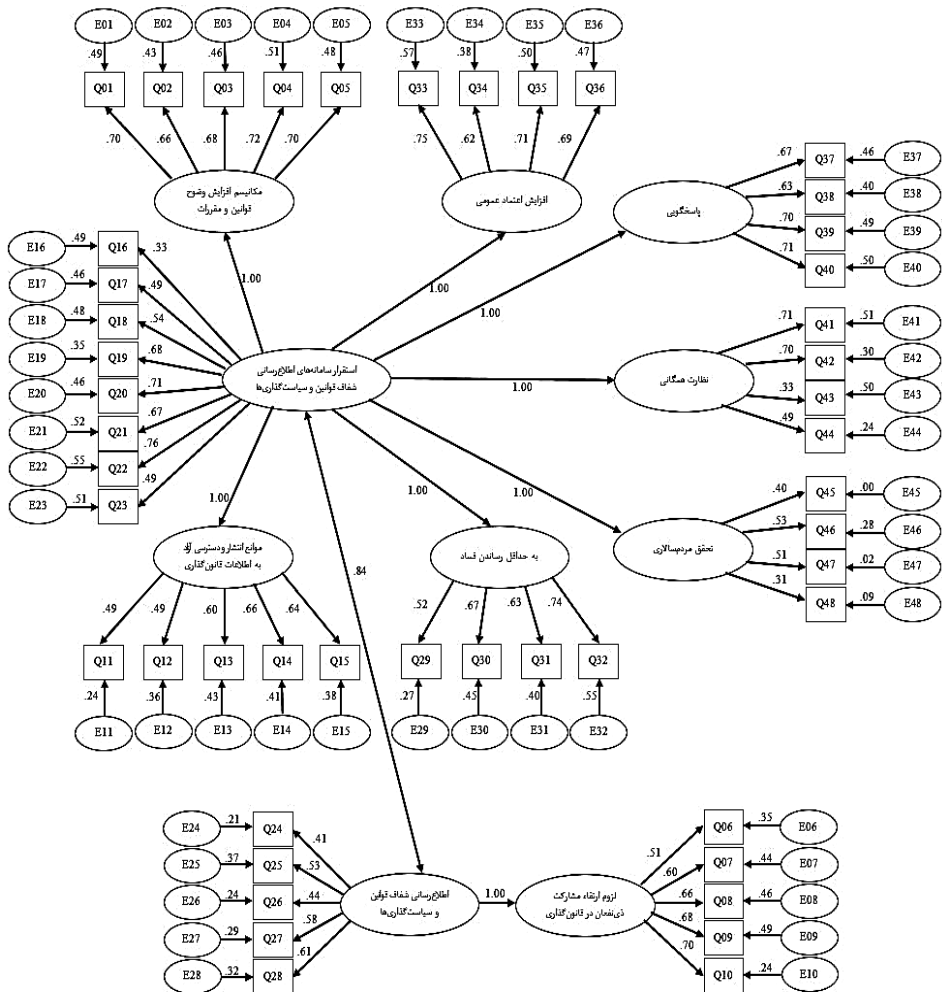
بار عاملی یا وزن رگرسیونی گویه‌های این مقیاس تقریباً همگی بالای ۰/۳ به دست آمد. کلاین^۱ (۱۳۸۰) و هاویت و کرامر^۲ (۲۰۰۰) بار عاملی ۰/۳ را به‌عنوان ملاک مناسب برای انتخاب یک سؤال و برخی دیگر مانند کوپر^۳ (۱۳۷۹) بار عاملی ۰/۴ را به‌عنوان ملاک مناسب انتخاب هر سؤال برای هر عامل در تحلیل عوامل معرفی کرده‌اند (محمدی، ۱۳۸۵: ۱۸)؛ بنابراین در پژوهش حاضر بار عاملی گویه‌ها در سطح مطلوبی است؛ همچنین شاخص‌های برازندگی مدل نیز برازش خوبی را نشان داد و یافته‌های پژوهش در این زمینه را نیز مورد تأیید قرار می‌دهد. در این پژوهش به‌منظور بررسی اعتبار یا پایایی مقیاس سنجش مدل اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها از طریق سامانه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای به‌دست آمده برای کل مقیاس، ۰/۹۵۴ است؛ همچنین ضریب پایایی مؤلفه‌ها از ۰/۹۵۳ تا ۰/۹۵۵ در نوسان بود که ضریب پایایی مناسبی است زیرا ضرایب اعتبار ۰/۷۰ یا بیشتر معمولاً برای مقاصد پژوهشی کفایت می‌کند (پاشاشریفی، ۱۳۸۰؛ آناستازی، ۱۳۸۲). به‌طور کل یافته‌های پژوهش حاضر ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس مدل

1 Kelin, Paul.

2 Howitt, Dennis & Cramer, Duncan.

3 Cooper, Colin.

اطلاع‌رسانی قوانین در دولت الکترونیک را مورد تأیید قرار داده است؛ بنابراین با استناد به یافته‌های پژوهش مقیاس ساخته‌شده برای شناسایی مقدار و میزان الگوی ارائه‌شده، ابزار مناسب و مفیدی است و می‌تواند پاسخگوی نیاز پژوهشگران در زمینه اطلاع‌رسانی قوانین در دولت الکترونیک باشد.

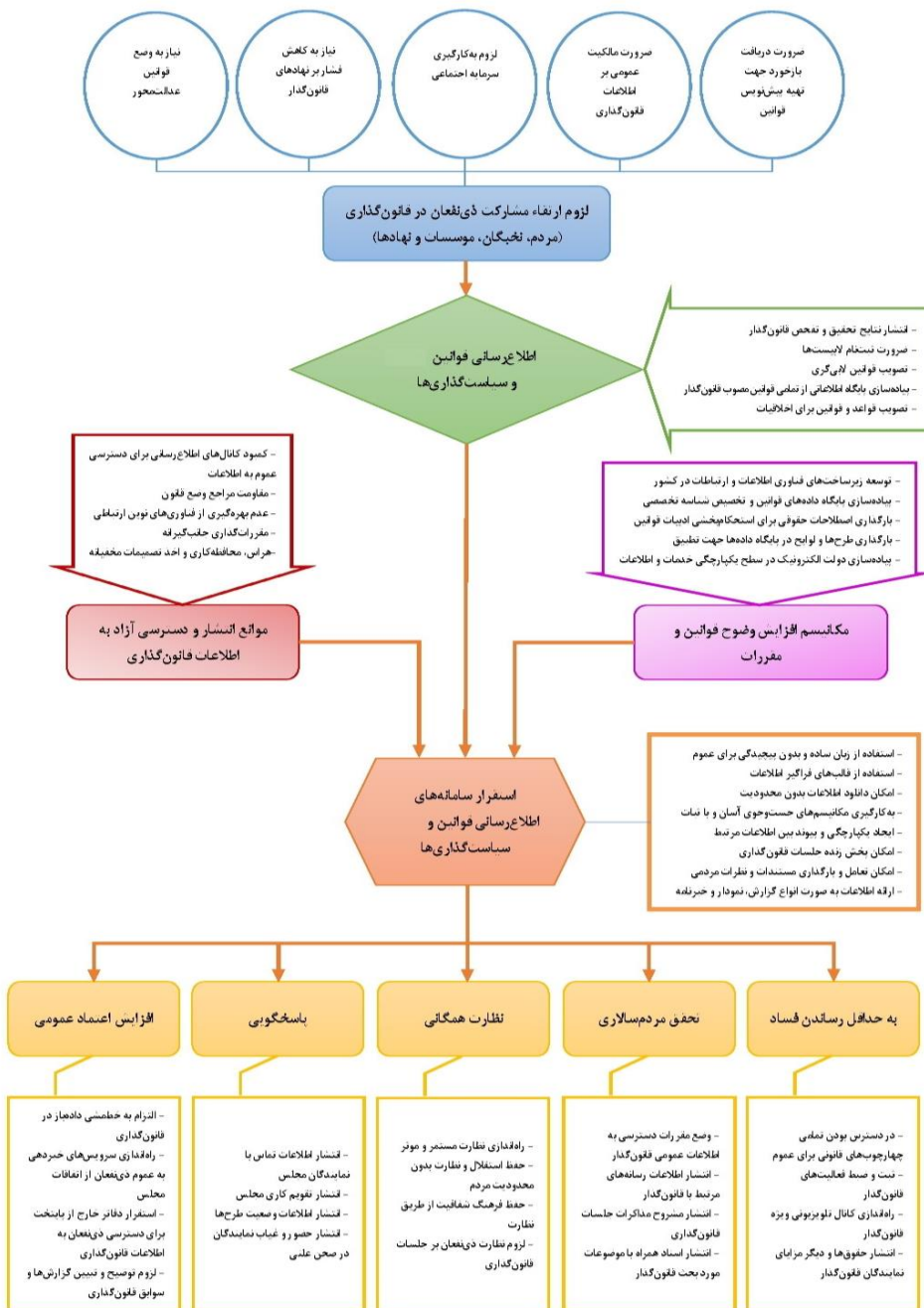

شکل شماره ۱: مدل ساختاری در حالت تخمین استاندارد

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف. نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب ارائه‌شده و طی شدن مراحل تحلیل و کدگذاری، می‌توان نظریه‌ زمینه‌ای را در خصوص اطلاع‌رسانی قوانین در دولت الکترونیک را به این صورت تبیین کرد: به سبب «لزوم ارتقای مشارکت ذی‌نفعان (مردم، نخبگان، مؤسسات و نهادها)» (شرایط علی) در فرآیند قانون‌گذاری و شفاف نمودن این فرآیند (پدیده محوری: اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها) به سمت اجرای راهبرد «استقرار سامانه‌های اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها» در ایران می‌رویم که عامل زمینه‌ای استقرار این سامانه‌ها «مکانیسم افزایش وضوح قوانین و مقررات» و عامل مداخله‌گر در اجرای راهبرد «موانع انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات قانون‌گذاری» است؛ اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها منجر به «به حداقل رساندن فساد، افزایش اعتماد عمومی، پاسخگویی، نظارت همگانی و تحقق مردم‌سالاری» (پیامدها) می‌شود؛ لذا می‌توان الگوی نهایی در خصوص اطلاع‌رسانی قانون‌گذاری در دولت الکترونیک را به صورت شکل شماره ۲ تبیین کرد.

شکل شماره ۲: الگوی نهایی اطلاع‌رسانی قانون‌گذاری در دولت الکترونیک

ب. پیشنهاد

تکمیل و توسعه خدمات دولت الکترونیک توسط نهادهای دخیل در قانون‌گذاری

این پژوهش نشان داد که شفافیت در عرصه قوانین و سیاست‌گذاری‌ها، کارایی و موفقیت زیادی را برای دولت‌ها و حکومت‌ها به دنبال دارد. نتایج این پژوهش را می‌توان به سازمان‌های دولتی که در فرآیند قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری دخیل هستند ارائه کرد مانند مجلس شورای اسلامی، قوه مجریه، قوه قضاییه، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای نگهبان یا سایر سازمان‌های بهره‌مند تا با استفاده از نتایج این پژوهش برای ترویج اطلاع‌رسانی قوانین و سیاست‌گذاری‌ها به کار گرفته شود؛ بنابراین همان‌گونه که در الگوی نهایی اشاره می‌شود نهادهای قانون‌گذار برای پاسخگویی به مطالبات باید به دنبال ایجاد روابط دوجانبه به جای روابط یک‌جانبه معمول باشند تا با ایجاد رویکرد مشارکتی، زمینه شفافیت و پاسخگویی و اجرای کلی دولت الکترونیک را به‌عنوان یک رویکرد جدید فراهم کنند. با توسعه دولت الکترونیک می‌توان انتظار داشت که شرایط مناسب برای توسعه مردم‌سالاری مستقیم و واقعی ایجاد شود؛ زیرا با افزایش سطح شفافیت و اطلاع‌رسانی و تسهیل روند مشارکت عمومی، موانع سنتی توسعه مردم‌سالاری کاهش یافته و زمینه مناسب برای مشارکت آگاهانه ذی‌نفعان فراهم می‌شود. توجه به ذی‌نفعان و ارائه خدمات بهینه و افزایش مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و ایجاد رابطه تعاملی دوسویه هدف و چشم‌انداز عالی برای اجرای دولت الکترونیک و مردم‌سالاری الکترونیکی است و نهادهای مذکور باید نظام‌ها، سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌ها را مدنظر قرار دهند. استفاده از تجارب برخی از کشورهای پیشرو در این زمینه می‌تواند راهکارهای مناسب و منطقی‌تری برای پیشبرد اهداف توسعه اطلاع‌رسانی قوانین و رفع چالش‌های آن به‌ویژه در ایران ارائه دهد.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- انصاری، ب. (۱۳۸۶)، «مفهوم، مبانی و لوازم آزادی اطلاعات»، *نامه مفید*، ۵(۳)، صص ۱۳۷-۱۵۸.
- انواری رستمی، ع.؛ حاجیان، ن.؛ آذر، ع. (۱۳۹۳)، «مقایسه تطبیقی جامعیت شاخص‌های اندازه‌گیری شفافیت اطلاعاتی و سطح افشای اطلاعات در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته»، *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۴(۴)، صص ۱۴۳-۱۶۵.
- آناستازی، آ. (۱۳۸۲)، «روان‌آزمایی»، ترجمه م. براهنی، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- بهادر، م. (۱۳۹۰)، «بررسی موانع قانونی شفافیت در ایران»، *دانش‌ارزیایی*، ۷(۴)، صص ۱۲۱-۱۴۲.
- پاشاشریفی، ح. (۱۳۸۰)، «روش‌های تحقیق در علوم رفتاری»، تهران: سخن.
- حسینی، ع.؛ شمس، ع. (۱۳۹۱)، «راهکارهای مبارزه با فساد اداری بر اساس ارزش‌های اسلامی»، *اسلام و پژوهش‌های مدیریتی*، ۵(۱)، صص ۸۱-۱۰۴.
- حمیدی‌زاده، م. (۱۳۹۴)، «پویایی‌های سیستم»، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- داداشی، ع. (۱۳۹۰)، «مبارزه با فساد اداری در ایران: اقدامات انجام‌شده و چند راهکار پیشنهادی»، *راهبرد توسعه*، ۸(۳)، صص ۲۰۸-۲۲۰.
- درویش، ح.؛ عظیمی، ف. (۱۳۹۵)، «بررسی تأثیر شفافیت سازمانی بر کاهش فساد اداری با میانجی‌گری اعتماد سازمانی (مطالعه موردی: کارکنان بیمارستان پانزده خرداد و رامین)»، *مدیریت دولتی*، ۸(۱)، صص ۱۶۶-۱۵۳.
- رهنمود، ف.؛ عباسپور، ب. (۱۳۸۶)، «حاکمیت خوب و امکان پیاده‌سازی آن در ایران»، *مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)*، ۱۵(۳)، صص ۲۵-۳۸.
- زندیه، ح.؛ سالار سروی، ح. (۱۳۹۲)، «شفافیت اسنادی و حق دسترسی آزاد به اطلاعات»، *گنجینه اسناد*، ۲۳(۱)، صص ۱۱۶-۱۳۴.
- ساریخانی، ع.؛ واکرمی سراب، ر. (۱۳۹۲)، «کارکردهای پیشگیرانه شفافیت در سیاست جنایی»، *حقوقی دادگستری*، ۲۳(۲)، صص ۹۱-۱۱۶.
- سرلک، م.؛ و نوریایی، م. (۱۳۹۵)، «شناسایی عوامل مؤثر بر جریان‌های شکافنده سازمان‌های دولتی با استفاده از استراتژی نظریه‌پردازی داده بنیاد»، *مدیریت دولتی*، ۸(۴)، صص ۵۵۳-۵۷۰.
- سکاران، ا. (۱۳۸۰)، «روش‌های تحقیق در عملیات»، ترجمه م. صائبی و م. شیرازی، تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.

- شجری، پ. (۱۳۸۸)، «از رکود تا بهبود اقتصادی»، *تازه‌های اقتصاد*، ۷(۲)، صص ۷۳-۸۳.
- صمدی، ع؛ عباسی، م. (۱۳۹۱)، «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتار رقابتی شرکت‌ها»، *مدیریت فرهنگ سازمانی*، ۱۰(۲)، صص ۸۵-۱۰۸.
- ضمیری، ع.؛ نصیری حامد، ر. (۱۳۸۹)، «حکمرانی مطلوب و نقش شفافیت در تحقق آن»، *پژوهشنامه*، ۴(۲)، صص ۱۷۳-۲۲۴.
- عمید، ح. (۱۳۷۸)، «*فرهنگ فارسی عمید*». تهران: امیرکبیر.
- فرج‌وند، ا. (۱۳۹۶)، «از هم‌افزایی تا هم‌آفرینی». *مدیریت سازمان‌های دولتی*، ۶(۱)، صص ۵۱-۶۲.
- فرهادی‌نژاد، م.؛ لگزیان، م. (۱۳۹۰)، «پیمایشی طولی در زمینه علل فساد اداری و روش‌های کنترل آن (۱۳۷۸-۱۳۸۸)»، *چشم‌انداز مدیریت دولتی*، ۲(۸)، صص ۴۵-۶۰.
- محسنی، و [دیگران] (۱۳۹۸)، «تحلیل حقوقی نسبت‌سنجی حق دسترسی عموم به اطلاعات با تحقق حقوق شهروندی با تأکید بر نظام حقوقی ایران»، *پژوهش حقوق عمومی*، ۷(۱)، صص ۳۵۴-۳۲۱.
- محمدی، ج. (۱۳۸۵)، «*آمار کلاسیک*»، تهران: پلک.
- معین، م. (۱۳۶۰)، «*فرهنگ فارسی معین*»، تهران: امیرکبیر.
- میرسپاسی، ن. باقرزاده، م. (۱۳۸۵)، «آسیب‌شناسی نظام پاسخگویی در سازمان‌های دولتی»، *پژوهشگر*، ۳(۲)، صص ۱-۱۴.
- ناعمه، ح. (۱۳۹۰)، «شفافیت و مبارزه با فساد در انعقاد قراردادهای اداری ایران»، *تحقیقات حقوقی*، ۲۷(۱)، صص ۹-۳۶.
- نرگسیان، ع.؛ جمالی، ق. (۱۳۹۸)، «وضعیت شفافیت در سازمان‌های حاکمیتی ایران»، *دولت پژوهی*، ۵(۲)، صص ۲۴۴-۲۰۹.
- نرگسیان، ع.؛ هژبرافکن خلاری، ح.؛ معینی کربکندی، م. (۱۳۹۴)، «مطالعه تأثیر رسانه‌های اجتماعی آنلاین بر شفافیت و اعتماد عمومی با اثر میانجی‌گری مشارکت عمومی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه تهران)». *مدیریت دولتی*، ۷(۳)، صص ۶۳۷-۶۵۶.
- یزدانی زنون، ه. (۱۳۸۴)، «*بررسی نقش شفافیت در تحقق حکمرانی مطلوب*»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بشر، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

ب. منابع انگلیسی

- Burger, R., & Owens T. (2010). Promoting Transparency in the NGO Sector: examining the availability and reliability of self-reported data. *World Development*, 38(9), 1263-1277.
- Carter, M.Z., & [et al.]. (2013). Transformational leadership, relationship quality and employee performance during continuous incremental organizational change. *Journal of Organizational Behavior*, 34(7), 942-958.
- Chambers, S. (2004). *Behind closed Doors: Publicity, Secrecy, and The Quality of Deliberation*. (<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9760.2004.00206.x> - 2021/01/15)
- Grimmelikhuijsen, S., & [et al.]. (2013). The effect of transparency on trust in government: A cross-national comparative experiment. *Public Administration Review*, 73(4), 575-586.
- Hair, J.F., & [et al.]. (2006). *Multivariate Data Analysis (6th ed.)*. N.J.: Prentic-Hall.
- Hollyer, J.R., Rosendorff, B.P., & Vreeland, J.R. (2018). Transparency, Protest and Democratic Stability. *British Journal of Political Science*, 49(4), 1-27. doi: 10.1017/s0007123417000308.
- Hood, C., & Heald, D. (2006). *Transparency: The Key to Better Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Jha, C.K. (2020). Information Control, Transparency, and Social Media: Implications for Corruption. *Political Scandal, Corruption, and Legitimacy in the Age of Social Media*, IGI Global. DOI: 10. 4018/978-1-5225-2019-1.ch003.)
- Lindstedt, C., & Naurin, D. (2010). Transparency is not enough: Making transparency effective in reducing corruption. *International political science review*, 31(3), 301-322.
- Martinez, A. (2011). The regulation of diffusion of public sector information via electronic means: Lessons from the Spanish regulation. *Government Information Quarterly*, 28(2), 188-199.
- Nielsen, C., & Madsen, M.T. (2009). Discourses of transparency in the intellectual capital reporting debate: Moving from generic reporting models to management defined information. *Critical Perspectives on Accounting*, 22(7), 847-854.
- Park, H., & Blenkinsopp, J. (2011). The roles of transparency and trust in the relationship between corruption and citizen satisfaction. *International Review of Administrative Sciences*, 77(2), 254-274.
- Porumbescu, G.A. (2015). Does transparency improve citizens' perceptions of government performance? Evidence from Seoul, South Korea. *Administration & Society*, 49(3), 443-468.
- Prasajo, E. The House of Representatives (Indonesia). & United Nations Development Programme (UNDP) (Jakarta). (2010). *Handbook on transparency and accountability of parliament*. Jakarta: General Secretariat of the House of Representatives.
- Roelofs, P. (2019). Transparency and mistrust: Who or what should be made transparent?. *Governance*, 32(3), 565-580.
- Svensson, G. (2007). Legal requirements for transparency in appointments and promotions in Swedish higher education institutions. *International Journal of Public Sector Management*, 20(2), 118-133.